

Г. ДЕСНИЦА

КАПЕТАН ПЕТАР НОВАКОВИЌ ЧАРДАКЛИЈА

Овој труд му го посветувам на дописниот член на МАНУ Љубен Лапе во знак на благодарност.

Востанието од 1804 година е значаен настан во историјата на југословенските народи во првата половина на XIX век. Со него започна големата борба на српскиот народ за своето национално и социјално ослободување, во која учествуваа и голем број Македонци, меѓу кои и Петар Новаковиќ Чардаклија, родум од село Леуново, Гостиварско. Уште од австро-турската војна во 1788—1791 година, Чардаклија беше мошне позната личност, можеби и поради тоа што држеше гостилница во Белград. Првото српско востание имаше одглас и меѓу Македонците, кои уште пред востанието како доброволци и фрајкори на Коча Ангелковиќ учествуваа во борбите против турската власт. Во тие борби, покрај браќата Јован и Петар Чардаклија, се истакнаа Волче и Кузман Зикиќ, Георгиј Чипљак, Влајко Стојковиќ, Тимче Трпковиќ, Дели Георге Николаевиќ и други.

Меѓу нив, секако, најинтересна личност е Петар Новаковиќ Чардаклија, кој уште пред австро-турската војна во 1788—1791 година, заедно со родителите, дојде во Белград, каде што држеше гостилница. За Чардаклија историјата знае малку, но може да се претпостави дека му бил пријател на капетанот Коча Ангелковиќ. Коча пред австро-турската војна тргуваше со добиток, а Чардаклија, како што рековме, држеше кафеана во Белград. Двајцата, проширувајќи ги своите деловни врски, покрај богатство, стекнаа и многубројни познанства и врски, а со самото тоа и голем углед кај народот. Благодарение на тоа, Чардаклија успеа да поведе извесен број Македонци во борбата против Турците. На деветти февруари 1788 година, кога Австрија ѝ објави војна на Турција, браќата Јован и Петар Новаковиќ веќе имаа две чети, со кои уште пред објавувањето на војната во ноќта помеѓу 1 и 2 декември 1787 година се обидоа да го заземат Белград. Во Јовановата чета на 9 јануари

стапи и самиот Коча Ангелковиќ и учествуваше во вториот обид да се заземе Белград на 17 јануари. Непосредно по тоа, Коча и неговиот брат Петар со уште 25 другари го напуштија Новаковиќ и започнаа самостојна акција, додека четите на браќата Јован и Петар Новаковиќ ги продолжија акциите во состав на фрајкорите на Михаил Михаљевиќ. Непосредно по австро-турската војна, Петар Чардаклија е пензиониран и при тоа му се посвети на подготвувањето на востанието во Србија.

Во својата автобиографија Сава Текелија кажува дека во 1802 година во Будим разговарал со Петар Чардаклија за состојбата во Србија. „... и не може ли се мало дигнути народ противу Турака, да се ослободи“. Чардаклија му дал мошне важен одговор: „То је готово, теке да има тко и управљати“. Текелија тогаш му раскажувал дека тој за тоа зборувал и со Доситеј и оти Доситеј веќе таму заминал. Потоа Чардаклија преминал во Србија „да диже народ. И тако се побуни Србија“.¹⁾

Од Будим Чардаклија доаѓа во Земун, каде што имаше многу пријатели, меѓу кои Милош Урошевиќ, поетот и книговец Ковачевиќ, протата Пеиќ и други. Тогаш почна голема агитација за крваве востание, во кое покрај најистакнатите Срби од тоа време учествуваше и Чардаклија, заедно со Србите кои по австро-турската војна преку Сава и Дунав привремено преминаа во Земун. Повеќето од тие Срби, Петар Новаковиќ Чардаклија настојуваше да ги собере околу себе за да ги ангажира во востанието.

Кога избувна востанието, Чардаклија се наоѓаше во Земун под надгледување на полицијата, а во самиот почеток на востанието, во Земун допатува и рускиот генерал Константин, по народност Грк, кого земунскиот историчар И. К. Сопрон го нарече Константин Хаги. Всушност, тоа беше Константин Константиновиќ Родофиникин, тогаш началник на финансиската управа при штабот на генерал Михалсон. Тој доаѓаше во Земун за да ја снабди Михалсоновата армија со воени потреби, а веројатно и да ги придобие српските востаници на руска страна. Бидејќи Австрија го одби покровителството над српските востаници, средбата на Родофиникин и Чардаклија имаше големо значење, зашто востаниците имаа намера во Русија да испратат една делегација за да бара покровителство од рускиот двор. Родофиникин тоа му го соопшти на Михалсон и по враќањето во Земун го извести Чардаклија дека рускиот цар е согласен во Русија да се упати востаничка делегација. Сопрон ова го забележа вака:

¹⁾ Текелије Саве, Автобиографија. Летопис Матице српске, књ. 120, Нови Сад 1879, 22.

„Рус се на време вратио с пута и састао се са капетаном Чардаклијом, дуго су се разговарали о свачему, а често су ишли заједно покрај Саве одаклен се једног дана Рус сам повратио. Новаковић је прешао у Србију, где се придружио к људима који су наумили да поју у Русију. Од тада се име Петра Новаковића Чардаклије слави у историји борби за ослобођење Србије.“²⁾

Се претпоставува дека првите пушки за востаниците во Земун се купени преку капетан Чардаклија, кој како офицер имаше смисла за такви набавки. Имено, Петар Новаковић Чардаклија уште во Земун многу работеше во корист на востаничка Србија. Околу него се собираа најпознатите личности во Земун, кои својата дејност ја насочија како што поефикасно да ѝ се помогне на српската револуција. Заедно со Чардаклија на тоа работеше и Петар Ичко, но за нивните односи не е многу познато во науката. Тие двајцата во почетокот на буната против дахите се нашле во Земун. Баталака истакнува дека Чардаклија бил добар познавач на општествените и политичките движења во тогашниот востанички период.⁴⁾

Освен војнички способности, Чардаклија имаше и смисла и за дипломатски работи, кое нешто востаничките водачи во Србија веднаш го забележаа. Тој многу патуваше и знаеше странски јазици, а беше мошне добар познавач на општествената и политичката ситуација во Европа. Најмногу ја познаваше ситуацијата во Австрија, па како таков беше иницијатор на предлогот Австрија да се прими за покровител над српските востаници. Тој, исто така, се залагаше австриските погранични власти да им дозволат на востаниците да се снабдуваат со оружје и со муниција од Австрија во што и успеа, но не успеа да ги убеди австриските чиновници Австрија да го прими покровителството над Србија.

Бидејќи Чардаклија го информира Караѓорѓе за резултатите од преговорите со Родофиникин во Земун, се насираше можноста во Русија да се испрати српска депутација, а тоа прашање можеше да го реши собранието. Така беше свикано собранието, кое се состана во Остружница во април 1804 година. Беа присутни шесет угледни луѓе од сите побунети нхии, а меѓу нив беше и Чардаклија.⁵⁾

²⁾ А. К. Сопрон, Последња граfiца Бранковића, Земун 1889, 8—50.

³⁾ Лазар Арсенијевић Баталака, Историја Српског устанка, Београд 1898, 242.

⁴⁾ Исто, 243.

⁵⁾ Божидар Чоровић, Неколико писама из Караѓорѓевог устанка, Босанска вила, 23 и 24, Сарајево 1910, 361.

На собранието во Остружница се формулирани познатите барања на востаниците, а во таа работа беше мошне значаен уделот на Петар Новаковиќ Чардаклија.⁶⁾

На собранието се расправаше и за организирањето на судството. Во таа работа значаен удел има Чардаклија, како и во изборот и во поставувањето на судиите. Собранието реши да се преземаат мерки за изнаоѓање паричен заем за намиравање на воените потреби, па востаниците се обратија до земунските трговци со молба да им одобрат заем од 50.000 грошеви. Донесен е и воен план за формирање војска, која ќе го опколи Белград, ќе го освои или со глад ќе го принудат да се предаде. Под влијанието на Чардаклија е решено да се преземаат дипломатски чекори во Русија, а упатена е молба и до султанот во која е изнесена жалба на дахиите и е изразена покорност.⁷⁾

Во Русија беше упатена депутација. Собранието во Остружница им издаде полномошно на Петар Чардаклија, Матеја Ненадовиќ и на Јован Протиќ, кое гласи:

„1. Штогод ова три вишепоменута лица буду говорила, тражила и молила за српски народ, то сам српски народ говори, тражи и моли.

2. Све што буду ова три лица у име српског народа ма коме обећавала, или кога ма у чему уверавала, то Србија обећава и уверава.

3. Ма што да ова три лица с ким му драго за род српски ураде и сврше, то је урадила и свршила цела Србија.

Према томе, што се с овом тројицом ма где, ма какво добро, милост и помиловање, буду учинили, то ће се та милост, помоћ, поверење и помиловање с највећом захвалношћу примити и српском народу никада с заборавити неће.

Исто тако ако ова три лица делом или речју у чему било увреди, или им буде сметао, то ће тим српски народ увредити и њему сметњу учинити.

Да је ово пуномоћје дано од српског народа трима поменутим лицима истинито, то тврдимо ми начелници и команданти Србије потписима наших имена и властитим печатима ради бољега веровања и уверавамо свакога, који ово пуномоћје буде читао.

Дано од српског народа у логору на Врачару пред Београдом у Србији 28 августа 1804 године“.⁸⁾

Русите ја познаваа ситуацијата во Србија уште од доаѓањето на делегацијата во Петроград. Тоа може да се види од извештајот на Влашкиот кнез до рускиот пратеник во Цариград.

„Ја мислим да ће овај устанак имати великих последица, јер је познато да су Срби у стању створити војску најмање од 50 000 људи“.

⁶⁾ Монитеур, 1804, бр. 252, споредио Миленко Вукићевиќ, Караборбе, Београд 1912, 87, 621.

⁷⁾ Љубица Кандиќ, Скупштина у систему власти државе Првог устанка 1804—1813, Београд 1963, 58.

⁸⁾ Миленко Вукичевиќ, нав. дело, 316, 416.

Сигурно може да се тврди дека за српската ситуација ги запознал Родофиникин, како што веќе наведовме, самиот Чардаклија во 1804 година во Земун.

Од молбата на деветмината српски првенци до рускиот цар се гледа дека српскиот народ бара руска помош.⁹⁾ Во исто време, А. Чарторијски во својата телеграма до рускиот пратеник кај Портата пишувал дека Русија сепак не може да остане рамнодушна спрема судбината на српскиот народ.¹⁰⁾ Но во молбата на српските депутати во Петроград до министерот за надворешни работи А. Чарторијски востаниците бараа

„да се у Србији установи самостална српска управа под именом „СРПСКОЈЕ ПРАВЉЕЊЕ“, под другим сличним именом, као што су на пример оних седам острва јонских, а под непосредном заштитом Русије чувајући у исто време ненарушиво право султанова, која му припадају, то јесте плаћати на умерен данак. Томе би дали још и ову нову дужност: да свегда војују против султанових одметника, лако увидети велике користи од овога и на ову новину пристати“.¹¹⁾

Овие предлози од кабинетот на царот беа испратени во Цариград до А. Италински, за тој да влијае кај Портата на Србите да им се обезбеди помирна и посигурна иднина.

Како што наведовме, според одлуката на собранието во Остружница, одржано од 24 април до 3 мај 1804 година, српските востаници во септември истата година упатија до рускиот цар во Петроград депутација, која ја сочинува Прота Матеја Ненадовиќ, Јован Протиќ и Петар Новаковиќ Чардаклија — да го известат за движењето и да го замолат за помош и заштита.

Најважните и најопширни податоци за патувањето на оваа депутација, која тргна по Дунав и го продолжи патот преку романските кнежевства, забележани се во мемоарите на Прота Матеја, кој многу настани ги опиша со толку свежина и зачувани подробности што и некои пократки подробности и помалку значајни моменти од тоа патување останаа во неговиот спис трајно осветлени. А Протата го истакна и значењето на Чардаклија во организацијата на изведувачето на самото патување. Додека ги пишуваше своите мемоари, тој добро се сеќаваше, па постојано истакнуваше колку тогаш тој со другите членови на депутацијата презел значајна и одговорна работа на востаничката надворешна политика, обновувајќи со возбудување многу подробности од патувањето, меѓу другите и опасноста која на поминувањето низ Влашко, и особено низ Молдавија, требаше да ја избегне со многу вештина и претпазливост.

⁹⁾ Исто.

¹⁰⁾ Миленко Вукичевиќ, нав. дело, 182.

¹¹⁾ Миленко Вукичевиќ, нав. дело 192.

¹²⁾ Миленко Вукичевиќ, нав. дело 188, 634.

Депутацијата премина во Молдавија со предупредување на рускиот конзул во Букурешт низ таа земја да се помине што побргу. Поради тоа кај Протата Матеја веќе првата средба со луѓето на молдавската територија предизвика страв и сомневање.

За овој настан сведочат, покрај Мемоарите на Прота Матеја Ненадовиќ, и два документа напишани во вид на „свидетелства“ и зачувани во Архивот на Србија, во Збирката на Мите Петровиќ, бр. 30 и 95. Додека првиот од овие два акта е објавен во книгата на Мите Петровиќ, Финансиите и установите на обновена Србија, вториот остана неотпечатен. Тие акти делумно го дополнуваат а во извесна мера и го исправаат кажувањето на Прота Матеја, така што можат да послужат за поподробно проучување на еден фрагмент од овој драгоцен спис на српската мемоарска литература.

Првиот акт, напишан на 19 септември 1804 година, значи по опишаниот настан,¹³⁾ ги содржи потписите на Матеја Стефановиќ, протопрезвитер, на Јован Протиќ и на Петар Чардаклија. На актот е втиснат печат со натпис: Комерант Србији. Додека Прота Матеја во своите Мемоари кажува дека српската депутација дошла во Фокшан, на границата на Влашко и Молдавија, оти преку потокот преминала во молдавскиот дел на градот и дури тука наишла на крчма што ја даржеле двајца Срби, во наведениот акт, кој е врачен во вид на свидетелство на едниот од нив, на Никола Јоановиќ од Карановац, јасно се вели дека тој ги пречекал во Влашко, „у селу Краљеву“ и тука ги примил како српски полномошници и пратеници. Покрај тоа, додека Прота Матеја во своите мемоари се сеќава дека единствено Никола Јоановиќ при нивното заминување се трудел, и тоа без успех, во поштанската станица да им набави коњи, во „свидетелство“ се тврди дека тој ја испратил депутацијата до руската граница.

Вториот акт, исто така, во вид на „свидетелство“ на Никола Јоановиќ, му издал во емиграција, во Петроварадин, на 9 ноември 1813 година, Јаков Ненадовиќ. Документот го пишувал бившиот секретар на Караѓорѓе Јаникиќ Димитриевиќ (Ѓуриќ), а печатот е на Јаков Ненадовиќ. Новото свидетелство врачено на заслужниот Никола Јоановиќ не содржи податоци за непосредниот повод на неговото издавање, како што тој повод засега не може да се објасни ни со друга граѓа. Мошне е занимливо што во овој документ се споменува 15 септември 1804 година како датум кога Јоановиќ ја извршил својата работа наоѓајќи ѝ се прирака на српската депутација. Новиот податок во овој документ, кој заслужува посебно внимание, се однесува на Јоановиќевата интервенција кај фокшанскиот полициски началник депутатите да не ги предаде на турските власти, поради што подоцна бил прогонет од Молдавските власти.

Овој акт, фонетски, транскрибиран еден дел, гласи:

„Наш бивши верховни вожд Георгије Петровиќ и народ сербски от-
правивши депутате сербске Г. Петра Чардаклију, Г. Протопрезвитера Матеја

¹³⁾ Гојко Десница, „Свидетелства“ Српских устаника Николи Јовановићу, населеном у Молдавији из 1808 г. и 1813 године. Посебан отисак из Годишњака града Београда, Књ. XV — 1968. г. 253—255.

Ненадовића и Г. Јоана Протића через валахију и Молдавију у Русију к нашему всемилостивејшему великому Государју просити избављенија нацији Сербској. Будући да у то време Молдавско књажевство било јесте под Турским правитељством, када су приспели наши депутати у место Фокшан, у то време бивши фокшански исправник у знав о пријезду наши депутата намерен био под караул јес же узети и живе Турком њих предати, које би к нечастију служило целом народу нашем. В то време находећи се у Фокшану Никола Јоановић и узнавши о намеренију исправника, без закаснија све силе и трудољубиве своје употребио и нашему поменуте депутате избавио из руку непријатељских и на границу росијску довео, у 1813 лету”.

Во секој случај, документите сведочат дека Никола Јоановић ја пречекал депутацијата уште во Влашко, на голем сопствен ризик, интервенирајќи притоа кај месните власти што ѝ се наклонети на Турција, ги спроведе низ Молдавија, каде што лесно можеше да се случи да ја предадат на Турците, и среќно ги допрати до Руската граница. Во Мемоарите, меѓутоа, е опишана занимливата сцена во крчмата, каде што депутацијата одеднаш ја препознаа; но, место во опасност, таа попадна меѓу Срби и пријатели, кои уште ѝ се најдоа прирака да се извлече од земјата во која можеше да падне во турски раце. Се мисли дека сево ова покажува дека Прота Матеја, пишуваји ги Мемоарите, ја изменил работата до толку што некои подробности, иако важни, ги изоставил, а некои, за да постигне посилен впечаток, значително ги истакнал и ги оставил во прв план.

Жената на Чардаклија по потекло била Русинка, која заедно со доктор Тодор Филиповиќ (наречен Божо Груевиќ), отпатувала во Харков, каде што Груевиќ станал професор на Харковскиот универзитет, за кого Чардаклија донесол Караѓорѓево полномошно да биде толкувач во Петроград. Божо заедно со Чардаклија и со другите членови на депутацијата допатува во Петербург, каде што започнаа и нивните преговори со рускиот министер за надворешни работи Чарторијски. Чарторијски ветил дека Русија ќе ги застапува српските интереси во Цариград и оти Србите би требало да испратат пратеници во Цариград. Меѓутоа, М. Гавриловиќ смета дека Чардаклија одиграл главна улога во српско-руските преговори подвлекувајќи „да Петар Новаковић Чардаклија који је главну улогу играо у свом решењу“. Слично тврди и Баталака дека Чардаклија „више, него ико други учинио, да се Срби за помоћ и покровителство Русима обрате, он је управо све надмогао“. Се гледа дека улогата на Македонецот Чардаклија во надворешната политика на Србија е голема и оти тој ја одиграл познатата улога во добивањето на руското покровителство, бидејќи беше уверен дека Австрија не може официјално да ја земе Србија под свое покровителство.¹⁴⁾ Може да се претпостави дека Чардаклија бил наклонет кон Русите уште и поради тоа што жена му

¹⁴⁾ Л. Арсенијевић Баталака, нав. дело, 243.

беше Русинка. Целиот план на српско-руските односи ги изработи Чардаклија. Него го прифати министерот за надворешни работи Чарторијски. Освен тоа, министерството за финансии на Русија издаде наредба да им се стави на располагање на српските депутати 3 000 дукати. По враќањето на српската делегација — на прота Матеја Ненадовиќ и на Јован Протиќ — во Србија на 14 декември 1804 година, Петар Новаковиќ Чардаклија заедно со Божо Грујовиќ остана уште малку време во Петербург, каде што веројатно имал и средби со руските научни кругови, убедувајќи ги дека на Србите и на нивната борба за национално ослободување им е потребна помош. Потоа отпатува за Букурешт, каде што доби задача да ги чека пратениците за Цариград. Караѓорѓе многу надежи полагаше на Чардаклија дека успешно ќе ја изврши дипломатската мисија со која го задолжија, а која не беше лесна во тоа време. Караѓорѓевата војска во борбата на Иванковац ги уништи турските сили, што предизвика и реагирање во Цариград, а животот на Петар Чардаклија беше во опасност, а Баталака за тоа вака зборуваше:

„Меѓутим оставши у Цариграду Чардаклија и прота Алекса кад гласови о развијању Афис-паше у Цариграду стигну још у већу опасност постављени буду, но помоћу пријатељског избављења из Цариграда у Одесу избегну, а из ове с почетком октобра исте, 1805 године оду у Петроград који су 13 октобра приспели. Зашто су сад ова два депутата у Петербург отишла, то се управо незна но могуће је да их је Руски посланик у Цариграду у столицу Руске упутио да сами лично двор пријатељски увере како се са Портом ништа, договарајући се путем и молбама учинити не може, и да се већма приближе Русији која је већ у намери била скоро у рат с Портом упустити као што је овај одмах затим, са почетком 1806 године“.¹⁵⁾

Се гледа дека Чардаклија навистина бил во опасност, но го спасиле руските претставници во Цариград, кои го префрлиле во Одеса, од каде што отпатувал директно во Петербург кај Руската влада за да ја придобие за српското дело, бидејќи востаничката војска веќе во тој период извојува мошне значајни победи над Турците. Чардаклија мораше како прв востанички дипломат да го убеди рускиот кабинет за приврзаноста на српскиот народ кон Русија и да го увери дека поддршката на рускиот кабинет на востаничка Србија ѝ е потребна.¹⁶⁾

„Кабинет Руски и ову двојицу депутата који су из Цариграда избегли, наведува Баталака, је примио благонаклоно за сва претрпљена страдања утешило и, народу српском благодествовети обећао и, но и њима као и првим поред свега другог препоручи: да Караѓорѓу и свима старешинама по пре-

¹⁵⁾ Л. Арсенијевиќ Баталака, нав. дело 183.

¹⁶⁾ Исто.

поруци, жељи и Совјету царском кажу, да се они још једанпут с молбом султану непосредно обраде“.¹⁷⁾

Се гледа дека рускиот кабинет повторно ја упатувал српската депутација во Цариград во исто време Божо Груевик на 12 април му пишал на Чардаклија:

„сад код нас више браће има, ми смо Пореч, парачинску, ражањску, крушевачку, и алексиначку нахију добили, добили смо и пола пажарске и стари влах и надамо се кроз који дан с Црногорцима састати се... Чебане и оружје највише требамо, а сви околни Срби су готови да са нама заједно раде. Сви нас себи зову само оружја немају. Чујемо да су се Црногорци кренули и Скадар опколили, Дубровник и Далмацију освојили. И тако је, у име божије Босна опкољена још једино то желим да се с Црногорцима састанемо“.¹⁸⁾

Божо Груевик и Петар Чардаклија постојано беа во врска не само по прашањето на воспоставување државни органи во Србија туку и по сите други прашања, а во прв ред за односите на востаничка Србија со надворешниот свет.

Не само што воената стратегија и тактика на Австрија влијаеше врз востаниците, туку и нејзината дипломатија, системот на државното уредување, туку тоа влијаеше врз формирањето на државата и востаниците. Сепак тоа во најголема мера потекнуваше од Божо Груевик како австриски доктор по право, Чардаклија како австриски капетан, Стефан Стратимировик како митрополит карловачки. Австриските воени и правни обичаи во значителна мера влијаеја врз системот на државното уредување во обновената Србија.

Караѓорѓе настојуваше во својот систем на државно уредување да воведо западноевропски обичаи, а пред сè австриските, поради што го обвини Родофиникина.

Во писмото на Караѓорѓе и на Совјетот до Кутузов од 12 декември 1809 г., со кое Родофиникин и Леонтие се трудеа да го запрат воведувањето на европскиот поредок и на правните обичаи во Србија, не допуштија обучување регуларна воена служба, се плашеа од луѓето кои сакаа народот да го подучуваат во воена вештина и не му дозволија на рускиот офицер Беј Новолрешченев да го обучува народот на регуларна воена служба. А во сето тоа голема е улогата на Чардаклија, кој толку многу вложил своја енергија со цел востаничка Србија да си најде покровител, кој на Србија ѝ беше најмногу потребен не само да ѝ се укаже помош во оружје и во други воени

¹⁷⁾ Л. А. Баталака, нав. дело 243.

¹⁸⁾ Архив Богишића у Цавтату (даље АБЦ), 4, 25—26.

материјали, туку во прв ред на еден искрен сојузник кој би ги застапувал нејзините интереси пред Портата, барајќи од неа автономни права. Чардаклија беше свесен дека Русија е наклонета да им помогне на Србите во оружје, муниција како и да ги застапува српските интереси во Цариград. Тоа е голема заслуга на Петар Новаковиќ Чардаклија; тој се издига како политичар на востаничка Србија, кој со своите идеи и мисли ги надоврзува многуте потфати кои како задача му ги даде Остружничкото собрание и самиот Караѓорѓе и востаничкиот народ во целина. Тој ги убедува руските дипломати, води со нив мошне претпазлива и успешна политика ако не од материјална и воена помош, макар морална и некои на политички план. Русите во лицето на Чардаклија забележаа добар политичар, кој знае да разговара со луѓето и да ги вовлече во корист на своите идеи и од нив да се добие наклоност во своите благородни идеи, кои беа од решавачко значење за востаничка Србија; тој настојува да отвори нова врата на руската политика спрема Цариград во корист на српскиот народ.

Непосредно за време на престојот на Чардаклија во Молдавија, во Србија беше упатен Гречи Требињски, а во документите беше означен како Беј Новокрешченев. Можеби и Чардаклија бил иницијатор во Србија да се упати тој руски капетан. Руската влада тоа одвај го дочека, бидејќи Русија се подготвуваше за војна против Турците.

Беј Новокрешченев по наредба е испратен во Србија, како и на други места на турската империја. Тој бил овластен да може слободно да патува како претставник на Русија во пријателските држави и слободно да се наоѓа во тие држави и да му се укаже секаква помош што ќе му биде потребна.¹⁹⁾ Неоспорен е фактот дека Беј Новокрешченев се состанал со Петар Новаковиќ Чардаклија, а Караѓорѓе го молел Михалсона повторно да го врати Новокрешченев во Србија, бидејќи тој отпатува во Молдавија. Освен тоа, Караѓорѓе побарал од Михалсон пари, оружје и муниција.²⁰⁾

Ова писмо Караѓорѓе му го упати на Михалсон преку Новокрешченев во кое го молел веднаш да го врати во Србија тој руски капетан.²¹⁾ Михалсон од министерствата за надворешни работи во Русија извести дека Беј Новокрешченев се вратил од Србија и оти донесол писмо од началникот на Србите, Караѓорѓе, во кое Караѓорѓе бара помош. Тој истакна дека е потребно да им се даде помош и кој ќе им ја подаде раката од големите држави, тој ќе биде покровител на Србија и оти треба да се има предвид дека Франција сè повеќе работи на тоа да ги постави под свое влијание турската империја и нејзините поданици.

¹⁹⁾ АБЦ, 258, 91.

²⁰⁾ АБЦ, XIV, 47.

²¹⁾ Писмо Караѓорѓу Михалсону 18 јуна 1806. г. АБЦ, 258, 91.

Кога почна руско-турската војна, Михалсон во манифестот до српскиот народ изрази желба востаниците да стапат во заедничка војна со Русија против турската империја. Нема сигурна изворна граѓа, која би посведочила за не само формалното туку и суштинското влијание на Чардаклија врз неговата содржина. Чардаклија долго време се наоѓаше во Михалсоновиот кабинет и неговото влијание врз српско-руските односи се од големо значење од самиот почеток на востанието. Тој беше еден од водечките личности која бараше востаниците да земат руско покровителство, како што и земунскиот трговец Милош Урошевиќ настојуваше востаниците да дојдат под австриско покровителство. За разлика од Милош Урошевиќ, тој никогаш не се наоѓаше во руска служба туку само беше приврзаник на идејата рускиот двор да биде покровител и единствен пријател на востаничкиот народ. Тоа беше неговата основна политичка идеја од која тој не можеше да се откаже до смртта. Во сите важни планови во надворешната политика на востаниците со Русија, тој беше нивен творец, а на тоа поле на работа тој го имаше зад себе врховниот водач Караѓорѓе.

Во овие тешки денови на револуцијата, востаничките водачи беа задоволни со надворешно-политичката поддршка на Русија. Влегувањето на Русија во војна против Портата уште повеќе ги охрабри востаниците дека дошол моментот кога ќе добијат сигурна помош од рускиот двор. Караѓорѓе мислеше дека со својот меч ќе затропа на вратата на Константинопол и Цариград иако во тоа подоцна се излажа. Чардаклија за него беше еден од омилените соработници. Тој постојано му тврдеше на Караѓорѓе дека само Русија може да укаже помош во остварувањето на идеите и плановите. Тој по ослободувањето на Белград беше занесен од воинствените потфати. Не ја знаеше политиката на големите сили, кои секоја на свој начин настојуваше да ги искористи придобивките на српската револуција и личните интереси при стапување во заедничка војна против турската империја. Востаничката дипломатија беше до некоја степен и претпазлива. Караѓорѓе не ја потпиша Паулучиевата конвенција за обединување на Србија и Русија во една држава. Можеби е и тука влијанието на Петар Новаковиќ Чардаклија, кој во тие моменти им беше многу близок на идејно-политичките концепции на самиот врховен водач. Концепциите на Петар Новаковиќ Чардаклија и на Караѓорѓе беа спротивни на концепциите на Петар Ичко, зашто Петар Ичко гледаше единствен спас на востаниците во мирното решение на востаничките проблеми. Петар Новаковиќ Чардаклија беше далеку од тие сфаќања иако Петар Ичко имаше право. Караѓорѓе го поддржуваше Чардаклија. Планот за мир на Петар Ичко влезе во историјата како Ичков план. Тој можеше да биде од решавачко значење за востаниците ако беше усвоен и остварен. На него-

вото остварување најмногу му се противстави Чардаклија заедно со Караѓорѓе, бидејќи Чардаклија гледаше низ призмата на политичките односи на Србија со Русија, така што двајцата Македонци во првото востание се двајца дипломати со спротивни гледишта на политичката ситуација на востаничка Србија. Тоа беа две струи на дипломатски план, кои подоцна кога ќе се вмешаат руските чиновници во востаничките државни работи, ќе дојде до израз и нивното влијание ќе се однесува на внатрешната политичка борба. Неговото влијание е неоспорно во настојувањето Беј Новокрешченев повторно да се врати во Србија. Михалсон доби извештај од Андреја Бјудберг дека Беј Новокрешченев по своето доаѓање во Русија се разболел, но дека ќе се врати кај Караѓорѓе веднаш по неговото оздравување.²²⁾

Интервенцијата на Петар Новаковиќ Чардаклија и на Караѓорѓе кај руските официјални кругови одговараше на временскиот период кога Русија си бараше сојузник во борбата против турската империја. Тоа се гледа од писмото на Андреја Бјудберг, во кое се истакнува дека е потребно да им се помогне на Србите во пари и во воен материјал, како и на дипломатското поле.²³⁾ Тој го извести и писмено генералниот конзул Балкумоб за и тој од своја страна да ѝ помогне на востаничка Србија. Престојот на Чардаклија во Русија доведе до тоа, што Русија ѝ посвети поголемо внимание на Србија. Неговото дело е неоспорно и испраќањето во Србија тајна „експедиција“ односно разузнавачка служба. Андреј Рјудберг му соопшти на Родофиникин дека во Србија се испраќа тајна експедиција, која ќе се занимава со тајни работи во пределите на турската империја.²⁴⁾ Точно е дека Родофиникин бил поставен како главна личност за Српското прашање, а неговите први контакти со Чардаклија беа во Молдавија, каде што Родофиникин се наоѓаше на служба како началник на управа за снабдување на молдавската армија. Од самиот почеток, Петар Новаковиќ Чардаклија немаше доверба во Родофиникин, бидејќи тој беше Грк по народност.

* * *

Значителна е улогата на Чардаклија во создавањето на државните органи на власта на востаничка Србија. Чардаклија настојуваше во Србија да воведат класични закони на европските држави.

22) Писмо Михалсона А. Бјудбергу, 13 август 1806 год. АБЦ, XIV, 90.

23) Писмо Бјудберга Михалсону 12 септември 1806 г. АБЦ, 258, 80.

24) Исто.

„Он је у једном времену од 14 година у Аустрији живећи, пишува Баталака, и после у два пута из Србије идући у Русију, у Петербург видео да тамо влада неки ред и закони па је могао желити да се у Србију закони и ред онакав уведе али, јесу ли тамо земни закони, наредбе и уредбе могле принарављење бити у Србији, и њеном народу, док кога никаква посвета за четири и по века доприњела није, који је за толико векова у мртвилу чамио. Када је Карађорђе, пре три године пробудио и слободи узнео, и који се све једнако у радном стању налази, да ли је Србија, за такво скоро установљење закона, има начина и средстава, и на послетку дали има и органа за удешавање закона и уредаба по нарави народа и по месним потребама и околностима и за извршавање тих закона, о томе Чардаклија никаква пометња није имао. Он је држао, да то свако особито виши чиновник достојанствени из Аустрије, а нарочито из Русије, зна и може урадити“.²⁵⁾

Матеја Ненадовиќ уште кон средината на 1804 година за ваљевската нахија создаде суд и се потпира веќе врз некои закони. Ке видиме дека бил создаден Правителствујушчи совет во 1805 година, кој од својата канцеларија донесе неколку законски прописи и одлуки, кои се однесуваат на озаконувањето на државното уредување на востаничка Србија, а на која работа Чардаклија го работеше истото. Чардаклија од самиот почеток на востанието учествуваше во собраниската работа на Собранието во Остружница, кое се состануваше во април-мај 1804 година. Тоа донесе одлука Чардаклија заедно со Ненадовиќ и Протич да се испратат во Петербург за да бараат помош и покровителство од Русија. Австрискиот капетан, кој добро го познаваше теренот и знаеше да се ориентира во тие тешки услови на патување преку Молдавија и Влашко, тој смело како офицер на востаничка Србија ја водеше српската делегација во Русија и мајсторски се снајде во Молдавија и во Влашко. Во Петербург започнаа официјалните разговори помеѓу српската депутација и министерот за надворешни работи на Русија Чарторијски. За тие преговори Вук пишува вака:

„Кад је од прве Руске госпode запитао српске посланике Проту Матеју Ненадовића и Петра Чардаклију у Петербургу на свршетку године 1804 ко им је старешина у Србији, Прота Ненадовић одговори да немају никаквог једног старешине, него да нахије имају командујушћи“.²⁶⁾

Србите добија ветување од рускиот кабинет дека ќе ги застапува српските интереси во Цариград, но од страна на Русија малку се правеше во корист на српскиот народ. Од друга страна, Русија заедно со Австрија водеше борба против Наполеон и сите свои воени сили мораше да ги испрати во Полска за да го запре француското навлегување. Таа уште

²⁵⁾ Л. А. Баталака, нав. дело, 243—245.

²⁶⁾ Вук. Стеф. Караџић, Историјски списи II, 1969, 53.

тогаш помислуваше дека би можела да го добие на своја страна српскиот народ, кој ќе ѝ помогне на Русија во војната против Турција. Затоа Петар Чардаклија беше добро примен со српските депутати. И како трето прашање, српските водачи го искористија доаѓањето на српската депутација за да ги поттикнат востаниците дека рускиот цар им дошол на помош. Фактички сè до 1807 година Русија ништо не ѝ помогна на Србија. Освен тоа, заминувањето на Петар Чардаклија во Харков придонесе во Србија да се врати Божо Груевик, кого Петар Новаковиќ Чардаклија лично го познаваше и беше негов добар пријател — тој и него го повика да се врати во Србија и да ги напушти: „лепу катедру и сјајну будућност своју“.²⁷⁾ Враќањето на Божо Груевик во Србија, како и неговите контакти со Чардаклија имаа големо значење за создавање на Правителствујущиот совет, како и на системот на државното уредување на Србија. Заедно со Чардаклија до Букурешт допатува и Божо Груевик. Божо дојде во Србија, а Чардаклија остана во Букурешт по дипломатска служба. По доаѓањето од Петербург, во Букурешт тие се советуваа какво уредување треба да се воведе во востаничка Србија, а некои идеи тие добија и од рускиот министер за надворешни работи. Што се однесува до политичкото гледиште на Чардаклија, наведовме дека Баталака искажа мислење „да је он бијо за увођење модерних закона у Устаничкој Србији“. Веднаш по доаѓањето на Божо, во Србија беше создаден Правителствујущиј совет, кој веќе на првите свои седници донесе неколку закони за внатрешното уредување на Србија. Така, на 4 октомври 1804 година советот донесе одлука за негов претседател да се избере Караѓорѓе. Во другите точки се зборува за односот на Караѓорѓе и Советот.²⁸⁾

Чардаклија беше голем пријател со Караѓорѓе и можеби соучествувањето на Чардаклија е токму и во формирањето на овој законски акт, бидејќи тој се наоѓаше под влијанието на монархистичките идеи на Франција и Австрија. Ценејќи ја монархистичката власт, настојуваше Караѓорѓе да се прогласи за монарх. Чардаклија во дијалогот со Груевик предлагал што ново би било потребно да се воведе во Србија, а што старо да се укине. На 12 октомври 1805 година Советот донесе одлука да се укинат старите казни на турско право и обичаи — убивање на човек со секира и со боздоган и да се воведат нови казни затвор и тепање. Така, во Србија под влијанието на Чардаклија и на Груевик се воведува нов систем на казна, кој ѝ одговараше и на новата епоха. За да се извршуваат тие одлуки, на 14 октомври 1805 година се создаваат селски суд, кнежевински суд, нахиски суд и врховен суд — Правителствујущи Совет.

27) Л. А. Баталака, нав. дело 273—278.

28) ЦДВИА, ф. 9190, опис 170, св. 2, дело 605, 1—3.

29) Исто.

Лазар Арсенијевиќ смета дека Чардаклија бил еден од првите водачи во востанието, кој инсистирал во Србија да се воведат суд и закони, дека улогата на Чардаклија во создавањето на државните органи на власта била присутна од самиот почеток на востанието, како што веќе наведовме.³⁰⁾ Божо Груевиќ и Чардаклија имаа постојани врски. Така Груевиќ му пишал на Чардаклија дека народниот совјет со своите вилетски работи управува, како што се: судот, казната, внатрешното уредување, военото и со други.

И покрај Караѓорѓевата стварна превласт во Србија, особено во текот на 1806 и 1807 година, Груевиќевата изјава на Чардаклија дека тој е вистински претседател на Совјетот, не мора да значи дека советот бил негов орган. Груевиќевите зборови пред сè се однесуваат на моментите кога Караѓорѓе и Совјетот заеднички решаваа и донесуваа одлуки. Ова не ја демантира извесната Караѓорѓева супрематија над Совјетот, но с тешко да се констатира дека тоа веќе бил изграден однос помеѓу монархот и неговата влада, како што не е потребно да се инсистира ни на трајно Караѓорѓево самоволие спрема Совјетот.

Првиот писател кој пишувал за прогласувањето на Совјетот на Смедеревското сорбание е рускиот писател Бантиш Каменски, кој ја посети Србија во 1808 година за да ја намали Караѓорѓевата улога во системот на државното уредување на обновена Србија. Тој во својата книга во 1810 година напиша дека Караѓорѓе го распуштил Совјетот. Можеби идеја му дал Родофиникин за пред рускиот цар да покаже како Родофиникин го обновил Совјетот. Ова е уште повеќе веројатно, бидејќи Родофиникин непосредно по него му пишал на генерал Прозоровски дека тој фактички го обновил Совјетот и оти од него била само една сенка. Под влијание на Каменски падна и Вук Стефановиќ Караџиќ, кога во Виена во 1860 г. ја издаде книгата „Правителствујущи совјет српски“, во која истакна дека Караѓорѓе не дозволил Правителствујущи совјет да се прогласи за врховен орган на власта.³¹⁾

Нападот на Вук Караџиќ дојде и од неговиот стар противник на подрачјето на филологијата и историјата — Јован Хаџиќ. Тој во својата книга за српското востание под Караѓорѓе, која е објавена во 1862 г. пред сè го изнесе општопознатото реагирање на кнез Милош на појавата на Вуковиот Правителствујущи совјет и на Вуковото непочитување на Караѓорѓе, за што има податоци и кај други современици. Потоа Хаџиќ го потврди фактот за нападот на Прота Матеја Ненадовиќ на Вука во 1839 г. „Преданом је било када Прота Ненадовић карао Вука... што не пише истину о српским стварима овим речима: „Кад ћеш да пишеш Вуче, а ти пиши истину, а немој лагати као што је на пр. и оно да је Караѓорђе са момцима

³⁰⁾ Л. А. Баталака, нав. дело, 242—243.

³¹⁾ Вук Караџиќ, нав. дело, 53—54 да се спореди; Бантиш Каменски, Путешествије у Влахији, Молдавији и Србији, Москва 1810, 22.

дошао у Смедереву и кроз прозоре упериио пушке на Совјетнике, псујући их, а то никада није било, јер би ја то најбоље знао, који сам председатељ тог совјета био. А ја знам да је Карађорђе поштовао Совјет“.³²⁾ Јован Хаџиќ му беше близок пријатељ на Прота Матеја Ненадовиќ и од него ја презеде на чување и ја обработи големата архивска граѓа, како што ги консултираше и неговите усни искази. Поради тоа, овој акт е пишуван во град Смедерево, на општонародниот и собраниски собир на 25 ноември 1805 година.

Меѓу внатрешните елементи, кои ја утврдуваат веродостојноста на овој акт, треба пред сè да се спомнат оние точки кои имаат содржина од други извори или кои претставуваат утврдување на оние прерогативи на Совјетот за кои знаеме дека му се дадени пред Смедеревското собрание. Тоа се: точка 4, каде што на Совјетот му се предаваат во надлежност државните финансии и грижа за државните набавки, точка 7 со која на Совјетот му се дадени прерогативи „највећег суда“, точка 8, дека единствено Совјетот има право на изречување смртна казна и делумно точка 9, дека за сега е старешина и претседател Прота Матеја. Од своја страна, овие точки ја утврдуваат веродостојноста на овој атак. Таа може да се порекне единствено на тој начин ако другите точки не можат да бидат прифатени, бидејќи во целост не одговараат на контекстот на барањата на епохата. Така, овој закон на Правителствујушчиот Совјет, на врховниот орган на власта на Смедеревското собрание од 25 ноември 1805 година е напишан од раката на австрискиот доктор на правните науки Божо Груевиќ, кој во Австрија беше познат како Тодор Филиповиќ.

Во првата точка од законот се говори:

„Совјету се даје верховна власт заповести издавати“. Оваа одредба се однесува на целокупното население на Србија: на народните поглавари, на свештенството и на сите воопшто во Србија. „Ова власт Совјета заштитена је одређеним санкцијама заједничком обавезом (,и тако нас Бог и Мати Божја помогла и наше крсно име у помоћи било“) и претњом изреченом у име скупштине да је повреда Совјетске владе атак на сам народ („такав нека зна да ће с њим и нас и сав народ и сву сиротињу увредити“).³³⁾

Занимливо е што Чардаклија и Груевиќ под власта на Правителствујушчиот совјет го ставаа и целокупното свештенство на Србија. Во своето излагање на разните подрачја на дејствување на Советот, Јанковиќ зборува скоро исклучиво за таксите, кои за разни услуги му се плаќаат на свештенството и со кои народот се штити од злоупотреба. Податокот во нашиот документ покажува како до тоа можело да дојде. Бидејќи српската патријаршија беше укината, а ингеренциите на Карло вачката митрополија не можеа да бидат ефикасни, Совјетот на извесен начин ја презеде улогата на врховната црковна власт. Од друга страна, свештенството врз традиционалните основи е вклучено во судските органи на управата. Според документот

³²⁾ Јован Хаџиќ, (Милош Светић), Устанак Србски под Црним Бор-Бем (прве три године) Нови Сад 1862, 5—20.

³³⁾ ЦДВИА, ф. 9190, оп. 170, св. 2, дело 605, 35.

донесен на Смедеревското собрание, српската држава презела низа ингеренции што ќе се однесуваат до црквата. Тоа силно ќе се одрази врз идниот развoток на црквата и врз обновената држава и можеби ќе остави последици врз односите помеѓу државата и црквата.

* * *

Народните собранија кои се одржани во Смедерево на 1 јули го затекоа Чардаклија во Белград, а и на тие на кои присуствуваше, минаа во знакот на извесни несогласици помеѓу мирољубивата и воинствената струја меѓу востаниците. Положбата на востаничка Србија во првата половина на 1806 година беше мошне неповолна поради поразот на Русија и Австрија и воспоставувањето на француската превласт кај Портата. Поради тоа, на собранието во Смедерево, одржано на 1 јули преовладуваше мирољубивата страна, така што преку Петар Ичко, вториот Македонец, ѝ се поставени на Портата мошне умерени барања за да дојде до помирување.

1. Србите се согласуваат да плаќаат данок во знак на покорност;
2. Во Србија да се испрати еден царски мухасил (финансиски чиновник) со извесен број службеници и нему ќе му се предава данокот;
3. Сите царски, мухасилски и народни служби да ги вршат Срби кои встуваат дека ќе ги вршат по царска заповед;
4. Јаничарите крќалии и другите лоши Турци да се истераат од Србија, а Срби да ги чуваат границите.

Истиот ден Караѓорѓе со „целом Собрањем народним“ му пиша на рускиот пратеник во Цариград — на Италински и го замоли да ја помогне неговата акција.³⁴⁾

Работата на Петар Ичко во Цариград доби мошне неочекувано силна поддршка на српските победи на Мишар и Делиград. И меѓународната ситуација стана поповолна за востаниците, бидејќи Русија почна сè поактивно да истапува во Влашко и во Молдавија. Во септември истата година е склучено шестнеделно примирје помеѓу турската и српската војска.

Тогаш во Србија се врати Македонецот Петар Ичко со мухасилот за пред собранието да ги изнесат условите кои Портата им ги нудеше на Србите. Собранието е свикано во Смедерево кон крајот на октомври 1806 година. Откако го ислуша извештајот на Петар Ичко, Собранието ги прифати условите на Портата и му изјави благодарност на султанот за милоста. На петти ноември, на Собранието е составено писмо до Пор-

³⁴⁾ М. Ристић, нав. дело 48—49.

тата: во Цариград се испраќа пак Петар Ичко „тврдо и конечно“ да ги утврди српските работи.

Судејќи по сè, Смедеревското собрание ги прифати предлозите на Портата за мир и исчекување на натамошните настани помеѓу Русија и Турција. Во западниот печат во тоа време е објавена една вест од Земун како „побуњеници нису задоволни со последним султановим уступцима и да они захтевају да се призна независност Србије“. Имаме основа да веруваме дека скорашните преговори имаат побргу задача да се добие во време отколку да се склучи едно вистинско примирје.³⁵⁾ Караѓорѓе води преговори со Турција за мир, а во исто време ја продолжува борбата за ослободување на Белград. Додека српската депутација водеше преговори во Цариград, Караѓорѓе го ослободува Белград. Непосредно по тоа, Петар Ичко, добивајќи наредба од Караѓорѓе да ги продолжи преговорите со Турција, дури на 31 јануари ги извести Караѓорѓе и Собранието дека преговорите се успешно завршени; дека е потпишан ферман со амнестија и повластици за српските востаници. За Белград повторно е утврден поранешниот везир Ага-Хасан паша, со тоа да ја врши должноста Мухаз Ила. За Белградскиот гарнизон се предвидуваше 300 турски регуларни војници и 500 Срби. Врховниот кнез Караѓорѓе би престојувал во Белград, а 20 кнезови во нахиите. Од преводот на еден арзуhal на српската раја, оверен со вилаетски печат, сознаваме:

„Сад се ваш слуга Петар Ичко вратио са Порте и донио радосну вест од царске милости које је показао према својим слугама. Послат је човек који ће бити постављен за београдског мухасулака и миријска имовина је одређена одсеком“.³⁶⁾

Смедеревското собрание кое го прифати Ичкиот извештај, но притоа не дојде до поголем израз спротивните ставови на мирољубивата и воинствена струја меѓу старешините. И на едната и на другата струја ѝ се чинеше погодно да се продолжи состојбата на примирје и да се прифатат условите на Портата за мир, бидејќи тоа и на едната и на другата страна е сфатено како привремена состојба. Во суштина, превласт и натаму имаше воинствената струја,

„Којој је припадала већина војвода и ратничких старешина и већина народа, који је у ратовању има користи, постајући господарем земаља које су раније биле у рукама спахија, однела је победа над мањином мирољубивих кнезова из народа који су желели мира“.³⁷⁾

³⁵⁾ М. Вукићевић, Караѓорѓе, 1907, 367—368.

³⁶⁾ Архив председништва владе у Цариграду у серији hattı Humaunlar, бр. 5460.

³⁷⁾ Љ. Кандић, нав. дело 52.

Тоа натамошните настани наскоро и ќе го потфатат, особено кога Србите од влегувањето на Русија во војна го одбија Ичковиот мир.

„Ако Турска Империја не жели да уважи наше захтеве, да обезбеди мирни живот Срба, ми ќе мо тада морати снабдети Србе оружјем. Осим тога Срби можат рачунати на покровителство Г. И. Господара империјатора на поновним успоставлењу и потврђивању нивовог мирног живота“.³⁸⁾

Ако од влегувањето на Русија во војната и доаѓањето на руските чиновници во Белград, воинствената струја меѓу постарите кнезови во Србија загубила секакво влијание, од тој момент доаѓа до нов расцеп кај востаниците. Посебно Родофиникин настојуваше со донесувањето на уставните проекти во внатрешната организација на Србија да ја поддржи Караѓорѓевата опозиција и да ја ограничи неговата власт. Русите тоа сигурно не го правеа, бидејќи им беше до тоа да го задржат уставното уредување на Србија отколку со намера да го ослабат Караѓорѓе, а со тоа и земјата која се обновува како држава и да доведат до доволен степен на потчинетост спрема себеси. Ваквата работа на руските претставници го зајакна антагонизмот спрема Караѓорѓе, ги подвои од него. Но со тоа Караѓорѓевата власт, како и неговиот углед не се сменети. Од една страна, руското војување како и нејзините дипломатски акции немаа таков ефект за да се доведат во прашање резултатите од Српското востание и прашањето на Србија да се реши во зависност од Русија. Од друга страна, способностите на Караѓорѓе и неговата популарност беа толку големи што тие дојдоа во согласност со желбата на поголемиот дел старешини и народот во својата држава да добијат свој врховен водач како израз на националниот суверенитет.

Во почетокот на 1807 година во Србија се знаеше и се зборуваше дека Караѓорѓе е главен управител над сите старешини. Но во исто време „изиѓу на глас тамо доле преко Мораве у нахију Пожаревачкој, двије поглавице: Миленко Стојковиќ из села Причевца и Петар Теодоровиќ из Добриње . . . Миленко је сам на почетку био измеѓу првије старешине“.

На Собранието помеѓу другото е решено пред сè против Турците да се поведе пожива борба на сите фронтови, да се завршти Белградската тврдина, да се основа тополеарница и работилница за оружје. Заради преземање нови воени акции, Миленко Стојковиќ е наименуван за командант на источниот фронт, а останатите старешини со своите војски се упатени да заземат одредени позиции спрема Турците, тоа се однесуваше на Хајдук Вељко, Петар Добрњац, Јаков Ненадовиќ, Лука Лазаревиќ и на Симо Марковиќ. Од дипломатските чекори, најважно беше упатување на српска депутација во Букурешт за-

³⁸⁾ АБЦ, 15, 20, 23.

ради разговори со Михалсон и со други руски претставници. Депутатите Петар Чардаклија, А. Лукиќ и Јеремија Дагиќ за тие разговори ги добија следниве инструкции:

1. Да му изразат благодарност на Михалсон заради помошта што им е дадена до тогаш.

2. Да го известат за ситуацијата во Србија.

3. Да му стават до знаење на Михалсон дека не можат во сегашната ситуација да го исполнат неговото барање да испратат во Влашко и во Крајова, 4 000—5 000 српски војници.

4. Покрај тоа, молеа за руска помош во војската, која во Србија постојано би ја имало и би учествувала заедно со Србите во борба против Турците.

5. Требаше да бара мајстори кои ќе знаат да леат топови.

6. Како најважно, српската депутација требаше да бара кај главниот командант „да се у Србији пошаље какав вишег реда достојанственик и то: природни прави Рус који ќе ауторитетом својим кадар бити и народ уверити о покровителство руском и који ќе знати и хтети пријателство српско својим советима и свим догађајима из сваког искрено подмагати“.³⁹⁾

Меѓутоа, како што е познато, депутацијата не се придржувала кон овие упатства, како што тоа го претставува Бата-лака, веројатно под влијанието на Миленко Стојковиќ, побарала од Русите, во Србија да испратат еден руски чиновник кој ќе претседава на Советот и така да се рече ќе ја управува земјата. Така, според сведочењето на Вук Караџиќ, Караѓорѓе убедувал, интервенирал и наредил во Србија да не се доведува никаков Грк туку само Русин.⁴⁰⁾ Кога Караѓорѓе се вратил од Неготин од состанокот со полковникот Павључиј, на Собранието се изнесени условите што Русија им ги нудеше на Србите. Откако е ислушан извештајот на Караѓорѓе, Собранието прифати, Русија да испрати „сваког рода чиновника по војној и пивилној заштити осим Грка“. Бидејќи на Собранието се ислушани Михалсоновите писма кои овој ги испрати на 16 јуни 1807 година до Правителствујќиот совет и до Караѓорѓе, а во првото писмо Михалсон го известил Правителствујќиот совет по молба од српските депутати во Србија да го испрати Родофиникин. Во писмото натаму се зборувало дека рускиот чиновник се праќа во Србија за да помогне во всовршувањето на српската војска, изградбата на српската управа и да им биде на помош на Србите и во другите работи. Во второто писмо до водачот на храбриот српски народ до Црниот Георги Петровиќ, Михалсон укажа дека по желба од Правителствујќиот совет му го испраќа на Караѓорѓе на располагање Родофиникин.⁴¹⁾

³⁹⁾ М. Ристић, нав. дело 56.

⁴⁰⁾ Вук Стеф. Караџић, нав. место.

⁴¹⁾ АБЦ, 90.

Судејќи по сè, Собранието го прифати Михалсоновиот предлог. Тој имаше цел да ја ослаби власта на Караѓорѓе и со тоа востаничка Србија да ја доведе во поголема зависност од Русија.

Од писмото на кнезот Позоровски до Будберг, од 17 јуни 1807 година се наоѓа дополна на Родофиникиновите задачи во Србија.⁴²⁾ Освен задачите за помош на Србија на полето на внатрешната изградба, како и во финансиска помош, да ѝ предаде на Србија 50 илјади грошеви, Родофиникин имал задача да упати во Србија грчки одред доброволци под команда на Грк — мајорот Пангар, како и да им врати писма од Позоровски на Караѓорѓе и на Совјетот.⁴³⁾

Во рапортоот на Михалсон од 26 август 1807 година, Родофиникин соопштил дека српската депутација која е испратена од Караѓорѓе предала молба до рускиот цар со следниов текст:

1. Да се пошале њима особа која би председавала у нџиховом Совјету и то особа која би давала упутстава како да се организује Српска влада. Друга особа војна која би се налазила под Караѓорѓа а та особа мора да буде офицер инжењер који би подизао тврѓаве Српске артилеристе научил руквањем, топовима.

2. Да да 10 хиљада пушака.

3. Срби веома оскудују у ослубу.

4. Најмање 200 000 писгелова да би могли тој сумој вратити дуг.

5. Уједно им два офицера по рударство.

Стварни статски советник Родофиникин
26, август 1807 г.⁴⁴⁾

Овој предлог Чардаклија му го предложил на Родофиникин, кој ја преработи само првата точка, а тој самиот сакаше да претседава на Совјетот. Непосредно по своето доаѓање во Букурешт, Гагиќ го известил со едно писмо Родофиникин дека Совјетот ги зема врз себе сите надворешно-политички функции и оти ништо не смее да се направи „без сведенија правителствујушћега Совјета сербскога“⁴⁵⁾ Пред тоа, Гагиќевото писмо Родофиникин го испратил до Михалсон на 6 јуни 1807 година. Во исто време, Гагиќ неколку пати интервенирал кај Родофиникин да му се дозволи посета на цар Александар. Со намера конвенцијата да се спроведе во живот, иако немаше Караѓорѓев потпис, Михалсон од името на рускиот цар го известил на 19 јули 1807 година Родофиникин дека не ќе му дозволи на српскиот депутат Јеремија Гагиќ да дојде кај рускиот цар

⁴²⁾ АБЦ, 84.

⁴³⁾ АБЦ, 80.

⁴⁴⁾ Исто.

⁴⁵⁾ АБЦ, 18, 17.

Александар I без Караѓорѓева дозвола.⁴⁶⁾ Како што се гледа дека народното предание оти Караѓорѓе Петровиќ не ја потпишал конвенцијата за обединување на Србија и Русија во една држава, се потврдува со архивската граѓа која како препис се чува во Богишиќевиот архив. Русофилската група: Миленко Стојковиќ, Јеремија Гагиќ, Петар Добрњац, признавајќи за неуспешната конвенција, упатија од името на Правителствујушќиот совјет писмо до Михаљсон, во кое се зборува за тешката состојба на српскиот народ по Михаљсоновиот манифест, обвинувајќи го за сè тој манифест, како и Родофиникиновото ветување на српскиот народ, да му се помогне по преминувањето на руската армија во Молдавија. Ова ветување на Русија и Правителствујушќиот совјет го оцени само како измама

„и да би да смо пристали боље било с Турском на мир. Истина је да би народ до сад могао бити спокојнији да смо оно доста прилично предложено које је нам лане султан чинио примили“.⁴⁷⁾

Во српската историографија не се знаеше за свикувањето на собранието кон крајот на јуни 1807 година. За неговата работа Родофиникин го известил Михаљсон дека на 29 јули 1807 година во Белград присуствувал на собранието кое го свикал Караѓорѓе и оти основното прашање за кое се решавало било „о правителства образовању“. На тој начин на собранието како негов член бил и Чардаклија.

Напоредно по ова собрание, на 30 август 1807 година, Родофиникин му соопштил на Михаљсон дека Правителствујушќиот совјет е пополнет со нови членови, од секоја нахија по еден член. На собранието се решавало веројатно за кадровски прашања.

Собранието што го свикал Караѓорѓе кон крајот на јули 1807 година мораше да реши многу сложени задачи не само од надворешно-политички карактер туку и против Турците да се поведе жива борба на сите фронтови и да им се помогне на „слабим силама Исаеве војске“. Меѓународните настани толку брзо се развиваа и не го заобиколуваа Родофиникин иако тој беше Грк по народност, тој беше назначен како главна личност која ќе ги врши сите работи што се однесуваат на Српското прашање. Русија веќе влегуваше во војна против Турција. Родофиникин од почетокот на 1808 година почна јавно да се меша во востаничките работи т.е. дврџи по смртта на Чардаклија. Тогаш всушност ќе почне да се цепка востаничкото раководство на три дела освен горенаведените стојат уште и австрофилските групи. Всушност, таа не најде пошироко значење во самото востаничко раководство, бидејќи за

⁴⁶⁾ АБЦ, 23.

⁴⁷⁾ АБЦ, 28.

австриско покровителство беа малку приврзаници освен повре-
мените илузии на Караѓорѓе, Младен Миловановиќ и на Југо-
виќ. Најмалку приврзаници имаше струјата на Петар Ичко.
Таа беше поразена. Кога таа се појави, не се одржа долго, би-
дејќи на нејзината страна немаше ни еден од големите водачи.
Карактеристично е дека Петар Новаковиќ, Чардаклија не ѝ
припаѓаше на русофилската група на Петар Добрњац, Миленко
Стојковиќ и на митрополитот Леонтие. Можеби од тоа го изба-
вила смртта која настапи во моментот кога се формираше таа
струја. А можеби дури и да беше жив, тој не би ѝ припаднал
на русофилската група, бидејќи беше силен Караѓорѓев привр-
заник, во времето кога требаше да се направи колку што мо-
жеше повеќе Србија да земе руско покровителство, дури воста-
нициите и да стапат во заедничка војна со Русија против Пор-
тата, а основниот иницијатор за тоа беше самиот Караѓорѓе.
Петар Новаковиќ Чардаклија беше навреме искористен од
страна на Караѓорѓе и го помина животот во слагање со Кара-
ѓорѓе за надворешно-политичките односи на востаниците со
Русија.

Чардаклија беше ставен заедно со Ненадовиќ на чело на
српската депутација, која на 6 мај 1807 година се упати од
Смедерево за Молдавија. Знаеме дека Гагиќ беше писар.⁴⁸⁾ Ова
мислење на Баталака е до толку пооправдано кога се има пред-
вид дека Чардаклија беше и првиот министер за надворешни
работи на востаничка Србија и како таков тој и остана во
Русија за да ги среди надворешно-политичките односи не само
со Русија туку и да се упати во Цариград. За да го дознае ста-
вот на Портата спрема востаниците, тој двапати се впатува
непосредно, кон руските трупи кои ги командува генерал
Исаев и во Крајова. Доаѓајќи таму кон средината на мај, тој
поподробно ја разгледал состојбата кај руските трупи. Интере-
сен е разговорот на генерал Исаев со капетанот Чардаклија
„у случај (да) Турци потисну Србе тада ће све пропасти пошто
је војске мало“.⁴⁹⁾

Чардаклија се изненади на оваа изјава, бидејќи тој беше
уверен дека руските сили во овој случај се доволно моќни и
оти на нив било можно да се смета и оти успешно ќе се совлааа
турската сила во овој крај на боиштето. За неуспехот на рус-
ките трупи во Крајова истакнува Родофиникин во својот ра-
порт до некој руски чиновник, во кој излажува дека комуни-
кацииите помеѓу Русите и Србите не се воспоставени. Чардак-
лија не само како дипломат, туку и како познавач на воените
вештини дојде до заклучок дека таквата слаба Исаева војска
не може да биде ни од каква корист за српските востаници и
поради тоа на 29 мај упати писмо до главниот командант на

⁴⁸⁾ Л. А. Баталака, нав. дело 330—331.

⁴⁹⁾ АБЦ, 78.

Руската војска во Молдавија Михалсон. Во писмото истакнува дека е потребно итно да му се испрати помош на генерал Исаев, бидејќи неговиот одред е мошне слаб и не може да игра никаква улога и значење во војната против Турција. Тоа писмо го потпишале Чардаклија и останатите српски депутати.

Совјетот се интересираше дали тоа го пишува Чардаклија. Тој тогаш се наоѓаше во Молдавија и е најверојатно дека бил во друштво со Константин Родофиникин. Кога доби полномошно од Михалсон, едно кое било упатено до Караѓорѓе а друго до Правителствујушчиот совјет. Во нив се истакнува дека Родофиникин се упатува во Србија по молба од српските депутати кои се наоѓаат во Молдавија и со нив понатаму се истакнува за задачите кои му се наложуваат на тој руски чиновник. Освен тоа, Баталака истакнува дека Родофиникин влегувајќи во Србија е спроведен по наредба на Караѓорѓе, Чардаклија и Лукиќ и насекаде најискрено според тогашното српско просто знаење и скудната можност е пречекан и испраќан. Без претерување може да се констатира дека имало малку луѓе во востанието со кои Караѓорѓе можел толку убаво да се сложува по сите прашања не само од надворешната тукун и од внатрешната политика како со Петар Н. Чардаклија. Чардаклија го пречекал Родофиникина и го повел кај Караѓорѓе на првото народно собрание, кое се состануваше кон крајот на јуни 1807 година. Родофиникин за тоа собрание го известил Михалсон дека единствената желба на Караѓорѓе и на Чардаклија, како и на другите востаници е да изградат систем на државно уредување онаков каков што најдобро ѝ одговара на востаничката ситуација.⁵⁰⁾ Чардаклија како вистински министер за надворешни работи приредуваше приеми во чест на странските дипломати. Така тој приреди ручек и во чест на Родофиникин. Љубимецот на Црниот Ѓорѓе капетан Чардаклија, по совет на Родофиникин, го повика на ручек и Караѓорѓе. Ете како подофицер опишува една средба со Караѓорѓе и Чардаклија:

„Капетан Чардаклија довршио је без мене шта је даље требало, јер је Црни Ѓорѓе остао са осталом код Чардаклије до поноћи. Други дан после овог ручка био је код мене први пут од кад је дошао у Београд и тако су сва његова решења остала без дејства докле год му неко не смути ум“.

По ова последното, каде што Родофиникин кажува дека по овој ручек кај капетанот Чардаклија сите решенија на Караѓорѓе останале без дејство, тогаш немал причина да го убие митрополитот Аксентие или барем да го испрати на зато-

⁵⁰⁾ Лазар Арсенијевиќ Баталака, нав. место.

чение во некаков манастир, ниту за тоа му го загрозувал животот.

Неоспорно е дека Чардаклија бил не само Караѓорѓев љубимец туку и негов претставник. Учествовал во сите меѓународни збиднувања на востаничка Србија. Тој беше искрен спрема врховниот водач и спрема придобивките на револуцијата. Иако ја сакаше Русија, никогаш не сакаше да стане Родофиникинов агент. Тој никогаш не ги оддаваше државните тајни на востаниците. Тоа се гледа од многу примери на тогашните односи помеѓу него и Родофиникин. Родофиникин од него не можеше да дознае ни еден податок кој би штетел на интересите на Србија. Гагиќ ја откри востаничката тајна пред Родофиникин дека востаничките водачи го молеле императорот Наполеон да им биде посредник и пријател. Тој не беше онолку русофил колку што го окарактеризира Лазар Арсениевиќ Баталака, туку тој го остваруваше стремежот на востаничкиот народ на која било страна од големите сили да добие поддршка и покровителство, не гледајќи дали тоа беше православна Русија или католичка Австрија или Франција. На востаниците им беше потребно да им се посредува помеѓу нив и Портата. Акцијата на Прота Матеја Ненадовиќ за австриско покровителство не успеа поради тоа Караѓорѓе му порача на Чардаклија да ги убеди Русите за покровителство. Можеби Чардаклија одеше во крајност и можеби не му требаше да го доведува во Србија рускиот чиновник, до толку побргу што тој како искусен политичар добро го знаеше менталитетот на востаничките водачи. Родофиникин тоа го искористи за да го разбие единството на востаничкиот борбен револуционерен штаб како организационен центар на револуцијата, со цел слабата Србија полесно да потпадне под руско влијание. Својата грешка како и грешката што ја направиле Караѓорѓе и Советот, Чардаклија заедно со сите нив ќе ја увиди кон средината на 1807 година. Тоа се гледа од едно писмо на Михалсон до Советот во кое го известиле дека направиле голема грешка напуштајќи го Ичковиот мир и стапувајќи во заедничка војна со Русија против Турција. Советот истакнал дека востаниците се излажани од страна на руските чиновници, а во прв ред од „превасколителством господина Родофиникина“.⁵¹⁾ Ова писмо го пишуваше Чардаклија, бидејќи и тој најдобро ги знаеше српско-руските односи, зашто беше иницијатор на сите тие руско-српски односи; Чардаклија тогаш сфати дека допуштил сериозна грешка кога го послушал Караѓорѓе и стапил во војна со Русија против Турција. Петар Ичко, исто така, патриотски најдобро го поврзал својот живот како и тој на востаничкиот народ за судбината на востаничката борба. Поради тоа, Правителству-

⁵¹⁾ АБЦ, 24.

јушкиот совјет со планот со кого заедно го правеше и Петар Чардаклија истакнува:

„Истина је да би народ до сада могао бити спокојан да смо оно доста прилично предложеење које је нами лане Султан чинио примили“.⁵²⁾

Кога Михалсон го доби ова писмо на Совјетот, дозна заедно со Родофиникин дека Србите се покајале што не се согласиле со Ичковиот мир, а меѓутоа и самиот Ичко од страна на рускиот чиновник во условите на руско-турската војна беше обвинет како иницијатор за мир со Портата. Во таквата ситуација пријателот на Петар Чардаклија, Петар Ичко беше принуден да емигрира во Земун каде што ќе биде и отруен со знаење на Родофиникин. Сево ова мошне тешко ќе се одрази врз Чардаклија, знаејќи за сето тоа што се збиднува помеѓу Караѓорѓе и Родофиникин.

Така беше завршена 1807 година и настапи 1808 година, последна година од животот на големиот Караѓорѓев пријател Петар Новаковиќ Чардаклија, кој во 1808 година сосема ги измени своите гледишта спрема Родофиникин и неговата политика спрема востаничка Србија. Длабоко убеден дека заедно со Караѓорѓе си допуштил грешка во надворешната политика на Србија со Русија, тој сега во цврст сојуз со Караѓорѓе и со Доситеј Обрадовиќ работеше како и на кој начин востаничките водачи да се спасат од влијанието на Родофиникин. Тој веќе не го поканува на рвчек Родофиникин и сите односи со него ги прекина како никогаш да не постоеле.

Ќе почнеме со рапортоот на Прозоровски од 15 јанвари 1808 година. Родофиникин го опишува состанокот со Караѓорѓе, на кој присуствувал и Чардаклија. На тој состанок Караѓорѓе бил нерасположен, па на Родофиникин му рекол како сака да ја напушти Србија „јер не зна да управља земљом и да је негов занат да ратује са Турцима“. Некои старешини не сакаат да го слушаат, ги гледаат само своите интереси, а малку работат за доброто на народот. Така некои од тие старешини бараат од Караѓорѓе 90 илјади пјастери а други 80.000 со цел Караѓорѓе да им дозволи да продаваат дуќани и куќи за да ги исплатат долговите. Меѓутоа, тие парите ги потрошија, а долговите не ги исплатија, па народот со тоа не е задоволен. Родофиникин, потоа кажува дека Караѓорѓе истакнал:

„Ја знам да се ви нас љутите, али ти ниси у праву и што тражиш од људе који су до јуче пасли свиње, или су били хајдуци. Ти нам мораш опростити и учити нас, а не љутити се на наше глупости. Ти нас одма можеш извући из ове беде“.⁵³⁾

⁵²⁾ АВЦ, 43.

На овие Караѓорѓеви зборови Родофиникин одговорил како тој како водач на српскиот народ, ги прифатил руските совети на нивните чиновници само на еден ден, а веќе другиот ден беше против нив, а сето тоа му штетеше и на Русија и на Србија. Му напомна дека Караѓорѓевите ополномошници моделе рускиот чиновник да дојде во Србија како и дека Караѓорѓе по молба од Родофиникин ги отстранил од Совјетот командантот Младен, кој во канцеларијата на Совјетот секогаш доаѓал со закана со вооружени слуги. Со нив Младен ги плащеше членовите на Совјетот кои не смееја да проговорат ни збор против него, а тоа отстранување на Младена од Совјетот Караѓорѓе требаше да го продолжи. Но Караѓорѓе набргу го врати Младена, кој уште со поголема власт ќе го управува Совјетот. Родофиникин тогаш го запрашал Караѓорѓе што него го привлекло? Не очекувајќи одговор од Караѓорѓе, Родофиникин му рекол дека Младен го убедил Караѓорѓе како Русија, малку по малку, ја зема власта во Србија и затоа Караѓорѓе никој не го признава за водач. Му се прави замерка на Родофиникин дека како руски агент ги продал српските водачи, но Родофиникин истакнува дека Караѓорѓе не сфатил дека на востаниците може да им притече во помош само Русија, која ѝ сака целосен напредок на Србија.

Караѓорѓе крена востание против Турција „по молби руског цара“, но српските востаници не му укажаа помош на цар Александар I кога овој војуваше против Франција и Турција, а во исто време руската војска дојде да им помогне на востаниците. Што се однесува до „предавството“ на Србија, Родофиникин го уверуваше Караѓорѓе во присуство на Чардаклија дека за Србија никој не ќе даде ни скршена пара, дури ни соседните држави не ќе ја купат; а кога тие сакаат да ја предадат Србија на една или друга држава „неће вас питати ни за совет ни за сагласност“. Србија пред големите држави не значи ништо повеќе од капка вода во море, па на Караѓорѓе не му преостанува ништо повеќе туку верност кон рускиот император и „добро унутрашње управување земљом“. Како што се гледа од овој разговор на Караѓорѓе и Родофиникин, на кој присуствувал и Чардаклија, тешко е да се поверува дека и Караѓорѓе сакал да ја напушти Србија. И самиот Родофиникин се побива со друго писмо до главниот командант на молдавската армија, со кое го известува дека Караѓорѓе не сакал да ја напушти Србија ни за големи пари што му ги нуделе Турците. Не е точно и тврдењето на Родофиникин дека востаниците кренале востание по молба од самиот руски цар, со што се намалува улогата на востаничкиот народ во историјата.

Факт е дека Родофиникин имал конфликти со Чардаклија од самото свое доаѓање во Србија, бидејќи тој се стремеше сите востанички институции да ги направи зависни од Русија,

а во прв ред Правителствујушкиот совјет, војската, законите кои ги пропишува врховниот водач, па дури и Српската православна црква настојувал да му ја подреди на рускиот синод. Неговата дејност во Белград е мошне схематична, тој не ги задоволува ни основните востанички интереси, а неговите намери Караѓорѓе и народното собрание брзо ги открија. Во почетокот Родофиникин сакаше да ја приграби власта, но подоцна се увери дека најголема власт претставуваше народното собрание. Мислејќи дека ќе го придобие собранието за свои цели, Родофиникин уште во почетокот на 1808 година се обиде сам да го свика, но тоа не му појде од рака. Тогаш тој го молеше Доситеј Обрадовиќ да влијае кај Караѓорѓе и кај големите војводи да дојдат кај него на состанок. Но мудриот Доситеј и Чардаклија не ја сакаа револуцијата помалку отколку војводите и Караѓорѓе, па не потпаднаа под Родофиникиновото влијание.⁵³⁾

Кога Родофиникин увиде дека не може да ги оствари своите желби, се обиде да го свика собранието под форма на приватен ручек.⁵⁴⁾ Така, на 7 мај 1808 година тој го извести Прозоровски дека ги поканил на ручек војводите, командантите и членовите на Совјетот со цел да ги настрои против Австрија.⁵⁵⁾ Но и на тој Родофиникинов приватен собир водачите на востанието беа единствени во сите прашања на државната изградба, зашто Родофиникин го извести Прозоровски на 5 мај 1808 година дека Караѓорѓе и големите водачи не го слушаат и оти тој мислел непосредно по преминувањето на генерал Исаев на оваа страна од Дунав дека ќе стане и српски командант, но востаничките водачи тоа не сакаат ни да го слушнат.⁵⁶⁾ Во другото писмо (без датум), кое, исто така, се чува во Богичевиќев архив, Родофиникин предлага Караѓорѓевите воени установи да му се потчинат на генерал Исаев.

Судирот помеѓу Караѓорѓе и Чардаклија и Родофиникин ги присили првите да остварат поблизок контакт со Австрија. Во тоа зближување на Караѓорѓе со Австрија, може да се претпостави дека доволна улога одиграле Чардаклија и Петар Ичко.⁵⁷⁾

Во едно друго писмо, без датум, но може да се заклучи дека тоа било во почетокот на 1808 година, Родофиникин го известува Прозоровски дека и Младен Миловановиќ е против покровителството на Русите над Србите и оти Младен е повеќе наклонет кон Французите.⁵⁸⁾ Во писмото од 3 мај 1808 година Родофиникин му јавува на Прозоровски дека Караѓорѓе ги

53) АБЦ, 105.

54) АБЦ, 106.

55) Исто.

56) АБЦ, 132.

57) АБЦ, 113.

58) АБЦ, 112.

испратил на преговори со Шимбешен Младен Миловановиќ и секретарот Стефан Јефтиќ и оти Австријците концентрирале доста своја војска на границата спрема Србија, а за тоа Караѓорѓе го известил Совјетот.⁵⁹⁾

Родофиникин му испратил на Прозоровски и проект писма од Караѓорѓе до Шимбешен, од кое се гледа дека Караѓорѓе го повикал Шимбешен на преговори, а оти тој не му придад значење на тој позив, со оглед на тоа дека бил зафатен со борбата против Турците, кои навлегле преку српските граници и затоа на разговор ги испратил Стефан Јефтиќ и советникот Младен Миловановиќ. Откако се вратила, оваа српска делегација му соопштила на Караѓорѓе дека Австрија сака да ја земе Србија под свое покровителство и во поголемите градови да создаде свои гарнизони. Караѓорѓе ја одби австриската понуда, истакнувајќи дека запоседнување на српските градови со австриска војска не ќе дозволи ни Русија ни Франција.⁶⁰⁾ Непосредно по ова, министерството за надворешни работи на Русија составило свој проект од 12 точки, но зачувани се вкупно 8. Првата точка не е зачувана, а во втората се зборува за тоа како Србите се склони кон Австрија и затоа Прозоровски добил директива од министерството за надворешни работи да ги одврати Србите од Австрија. Во третата точка се зборува како Родофиникин веќе извршил дел од таа работа, што напишал писмо до Шимбешен и ставил печат на правителствујќиот совјет. Во шестата точка се одобрува текстот на Шимбешеновото писмо кое му го испратил Родофиникин. Во седмата точка се зборува дека Австрија сака да ја скара Русија со Турција и дури со Франција. Последната точка зборува за примената на сите мерки.⁶¹⁾

За мешаницата што избввна поради стремежот на Австрија да го земе покровителството на востаниците, Караѓорѓе го известил Прозоровски на 31 март 1808 година. Тој зборува за состанокот со генералот и истакнува дека не се одрекол од руското покровителство. Но на 14 мај 1808 година Караѓорѓе му пишува на Прозоровски како австрискиот претставник Шимбешен му изјавил дека ќе внесе австриска војска во востаничките гарнизони и оти Австријците ќе ја владеат востаничката земја.⁶²⁾

Зачуван е и Караѓорѓевиот разговор со Шимбешен, што го запишал Караѓорѓевиот секретар Јефтиќ, а кој се чува во Богишиќевиот архив во Цавтат. Го наведуваме тој разговор во целост.

⁵⁹⁾ АБЦ, 142.

⁶⁰⁾ АБЦ, 421.

⁶¹⁾ Исто.

⁶²⁾ АБЦ, 12—13.

„Господин генерал пита господина Петровића Ђорђа очеш топове или паре, или олово или тобџије или праве учене војнике? Што год желиш тражи од нас, хочеш добити. Карађорђе је одговорио: да одаје захвалност свој немачкој господи, са њима сам увек задовољан али за сада не треба ништа, а када што год потреба буде, јавићу и искати хоћу за готови новац. Генерал говори: не треба вам новаца давати Чесар ће вам онолико давати, што год вам треба не само ствари но и новаца ако вам утреба. Иштите колико хоћете само будите наш пријатељ и друг и не препознај другог после нас. А ми смо вам најближе како вам увек можемо за свашта помоћи, а Москва није веровати зато што његова земља врло далеко но он може утећи натраг а ви останете сами хоћете пропасти. Зато ће Турска империја ће на нас да навалити а Москва више нема освајати али су незадржано остављала”. У Београду 23 марта 1808 г. Стево Јевтић секретар.⁶³⁾

На ваков став на Карађорђе спрема Австрија значително е влијанието, неоспорно, на Чардаклија, кој му беше на Карађорђе мошне искрен соработник и интимен пријател. Меѓутоа, Чардаклија во прв ред со овој совет влијаел кај врховниот водач Карађорђе да заземе претпазливи ставови спрема австриските односи.

Јасно е дека Чардаклија бил зачуден со ваквото однесување на рускиот чиновник, уште повеќе кога тој во свое време беше и самиот иницијатор руски чиновници да дојдат во Србија за да им помогнат на востаниците во изградбата на системот на државното уредување. Сега во таквата ситуација тој како и Карађорђе почнаа да мислат како да се извлечат од тие руски чиновници. Карађорђе најмногу им се доверуваше на Чардаклија и на Доситеј Обрадовиќ. Кога Карађорђе се наоѓаше на боиштата оддалечен од Белград, тој ги оставаше зад себе Чардаклија и Обрадовиќ. На 5 мај 1808 година рускиот чиновник го обвинуваше Карађорђе дека е наклонет кон Австрија, на Младен Миловановиќ му правеше замерка што граби од народот и што сака Србија да се стави под француско покровителство, а востаниците ги обвинуваше (најмногу Хајдух Велько) што го нарушуваат примирјето со Турците. Затоа Карађорђе го известил Родофиникин преку Чардаклија дека никој во Србија без негова дозвола не ќе го нарушува примирјето со Турција.⁶⁴⁾

Во досегашната научна литература дејствувањето на врховниот водач прикажано во светлината на односите помеѓу него и големите војводи, а односите на Совјетот спрема Карађорђе некои го прикажаа така како Совјетот во целина па дури и Чардаклија барал Карађорђе да се отстрани од земјата.⁶⁵⁾ Ваквите заклучоци се произволни и со нив не може да се утвр-

⁶³⁾ АБЦ, 8.

⁶⁴⁾ АБЦ, 19.

⁶⁵⁾ АБЦ, Љубица Кандић, нав. дело, 68.

ди дека внатрешните несогласици помеѓу Караѓорѓе и старешините биле толку силни што тие барале Русија да го лиши Караѓорѓе од врховната власт. Писмото со молба на Правителствујущиот Совјет Караѓорѓе да се отстрани од земјата упатено до Прозоровски на 25 април 1808 година оверено со печатот на Совјетот, кој Родофиникин го зел од секретарот Живковиќ без знаење на Чардаклија. Писмото е напишано од раката на Родофиникин како писмо кое Совјетот го упатува до Австрија. Кога Живковиќ го зел печатот од Правителствујущиот Совјет, Родофиникин сигурно според оригиналот изработил копија на тој печат за своја употреба. Но Родофиникин, уплашен од гневот на Ѓорѓе, го замолил Прозоровски да не му зборува на Караѓорѓе како тој го напишал тоа писмо за водачот да не помисли како е тој против Караѓорѓевата власт, а Живковиќ предлага да го замени Караѓорѓе на должноста врховен водач. Ова писмо на Родофиникин и Живковиќ го испратиле до Прозоровски на 25 април 1808 година, а веќе на 3 мај Караѓорѓе му изјавил на Чардаклија „како ќе дојде време да се он с Родофиникином разрачуна“.⁶⁶⁾

Дека Родофиникин работел на тоа на Караѓорѓе да му се одземе врховната власт во востаничка Србија, потврдува и писмото на Прозоровски од мај 1808 година во кое Родофиникин предлага Караѓорѓе да се погуби и како најпогодно место за тоа го наведува романскиот град Јаши.⁶⁷⁾ И во едно подоцно писмо на Прозоровски од 30 декември 1808 година, Родофиникин повторно предлага Караѓорѓе да се одведе во Јаши.⁶⁸⁾ Меѓутоа, ни се чини дека авторот на писмото што му го упатил на Прозоровски претерал во своите барања: на почетокот на ова писмо веднаш се истакнува Родофиниковата улога во востаничка Србија, а потоа секаде се обвинува во Србија дека внесол страв, оти ги присвоил судот и законите и дека ги принудил водачите да го признаат за врховен водач, но оти тие ја увиделе неговата совршена неспособност за ваква важна работа.⁶⁹⁾ Но авторот самиот себе се побива, наведувајќи ја потребата сите придобивки на востанието да се соединат во една целина. Затоа востаничките водачи, во прв ред Чардаклија, своевремено донесле одлука и ја утврдиле таа можност со избор на Караѓорѓе за врховен водач, мислејќи дека неговата слава ќе исправи низа суровости што ги извршил.

⁶⁶⁾ АБЦ, 18 (37). Писмо што го напишал Родофиникин заедно со Живковиќ и го испратил до Прозоровски 25 април 1808 год.

⁶⁷⁾ АБЦ, 88.

⁶⁸⁾ АБЦ, 67—68.

⁶⁹⁾ АБЦ, 12.

Авторот (или авторите) на тие писма истакнуваат дека Караѓорѓе со својата рака (или со раката на своите приврзаници) погубил многу одлични луѓе од востаничката средина, па дури и оние кои со својата храброст ја придобиле љубовта на народот. Поради таквото однесување на Караѓорѓе, никој во Србија не може да биде спокосен во својата куќа, а најголема улога во изградбата на востаничкиот поредок има Родофиникин; потоа се наведува како Караѓорѓе принудил 3000 востаници да му сечат дрва, да му косат сено и да му ги ораат неговите ниви, дека очевидец на сето тоа бил Родофиникин. Веднаш потоа пак се истакнува угледот на Родофиникин сред востаничкиот народ, но востаниците ништо не можат да направат против Караѓорѓе, кој си ги убил својот татко и брат, кој од рано детство навикнал да живее во шума како ајдут. Караѓорѓе ништо не мисли за својата слава ни за славата за народот, туку е принуден да се занимава со своите поранешни занимања, а потоа се истакнува улогата на Родофиникин, кој им дал многу свои корисни искуства, а со желба за благосостојба на српскиот народ. И да не е автор на ова писмо, но тој за сè ова ја известил веќе руската команда.

Непосредно по упатувањето на тоа писмо до Прозоровски, Родофиникин уште на 3 мај 1808 година по 8 дена пак му упатил писмо. Со тоа писмо Родофиникин известува дека писмото со молба да се отстрани Караѓорѓе од функцијата врховен водач на востанието го испратил Совјетот. Тоа не е тешко да се спроведе во живот, бидејќи Караѓорѓе лесно би се согласил да отпатува во Крајова на разговори со господинот генерал Исаев и оттаму не е тешко да го повика во Јаши. Тоа е потребно да се направи, бидејќи Караѓорѓе не е способен да ја управува земјата, но по Караѓорѓевото отстранување Родофиникин се плаши да не избувне неред кај народот, бидејќи Караѓорѓе иако е прост ужива углед кај народот. Народот му верува на Караѓорѓе, па затоа Родофиникин предлага истовремено со отстранувањето на Караѓорѓе од Србија неопходно е во Белград да се воведат руска војска, ако тоа го дозволат политичките односи во Европа.

Караѓорѓе како да знаеше што сè се збиднува во тој момент, па на 5 мај 1808 год. ги предупредува Доситеј Обрадовиќ и Чардаклија дека не смеат да имаат никаква доверба кон рускиот агент Родофиникин и редовно да го известуваат за состојбата во Белград како и какви се односите помеѓу големите војводи.⁷⁰⁾ Во исто време, Родофиникин го следеше секој чекор на Караѓорѓе и за тоа го известуваше Прозоровски. Така во мај 1808 година го известува како најголем Караѓорѓев приврзаник архимандритот Филиповиќ, инаку школуван човек, ги убедува востаниците и самиот Караѓорѓе дека Русите ги поткупуваат единствено поради својата сопствена корист и оти

⁷⁰⁾ АБЦ, Исто.

Русија не го сака политичкото издигање на востаничка Србија како држава.⁷¹⁾

На 7 мај 1808 година Родофиникин му соопшти на Прозоровски дека сите големи војводи, воените команданти и Караѓорѓе сосема се согласни во политичкото прашање, а најмногу во поглед на војната со Турција. Во истото писмо го известил дека во востаничка Србија претстои отворање поголема работилница за производство на барут, како и оти од Далмација по молба на Караѓорѓе пристигнал стручњак за подигање мелници.⁷²⁾ Родофиникин опишува како Совјетот го известува Караѓорѓе за својата работа. Во тоа време Совјетот купил брашно од земунските трговци за 7 000 гроша,⁷³⁾ а на 15 април Совјетот го известува Караѓорѓе дека Шабачкиот командант Лука Лазаревиќ примил вкупно 77 376 оки брашно. На 13 мај го известува водачот дека се купени 89 569 оки брашно.⁷⁴⁾ Од ова може да се заклучи дека Правителствујушќиот Совјет како и порано му поднесувал на водачот извештаи за својата работа и покрај тоа што Родофиникин го придобил секретарот на Совјетот Живковиќ. Тогаш на 13 мај стигнало и писмо до Родофиникин со кое Прозоровски му јавува дека тој неговото писмо и писмото со кое Совјетот бара да се отстрани Караѓорѓе од врховната власт го испратил до рускиот цар Александар I, но дека тој не советува Караѓорѓе да се отстрани од власта, бидејќи „да врховни воѓа устаничког народа, који је лично њим избран за све време“ и да биде негов врховен водач, и оти тој со својата храброст и паметен ум ги заштитил земјата и народот од разрушување и со тоа извојувал право на признање и Родофиникин да му соопшти на народниот Совјет дека Караѓорѓевиќ им е потребен на војската и на народот. Но Прозоровски го предупредува Родофиникин, дека тој мора да го присили Караѓорѓе да му се потчинува на рускиот чиновник.⁷⁵⁾

Како што се гледа, мислењата на Родофиникин и на Прозоровски се слични. Двајцата сметаа дека востаничка Србија мора да им се потчини на руските чиновници, само што Родофиникин мислеше дека потчинувањето може да се изврши со отстранувањето на Караѓорѓе од функцијата врховен водач, а Прозоровски сметаше дека сето тоа може да се постигне и додека Караѓорѓе се наоѓа на таа функција.

Така Родофиникин со нестрпливост ќе чека каква одлука ќе донесе рускиот цар Александар I, па повторно ќе интервенира кај Прозоровски. Таа писмена интервенција, што Прозо-

71) АБЦ, 18 (37).

72) АБЦ, 67.

73) АБЦ, 88, 89, 90.

74) Исто.

75) АБЦ, 25.

ровски ја доби на 30 декември 1808 година се чува во Богиши-кевиот архив во Цавтат.

Карактеристично е што писмото почнува како Караѓорѓе дознал дека против него се испратени, затоа Родофиникин ја чека одлуката на руската влада на писмото не само на Совјетот туку и на неговото писмо, чија содржина на Прозоровски му е позната. Родофиникин кажува како чул дека руската влада решила да се уништи Караѓорѓе и оти на неговата функција можат да дојдат Младен или Живковиќ, но првиот според Родофиникин не доаѓал предвид.

Веќе рековме дека Родофиникин го известил Прозоровски дека тој е за какво и да е потчинување на Србија под Русија, но тука Родофиникин се изговара дека Младен Миловановиќ има навика да граба од народот, па затоа го предлага наместо Караѓорѓе секретарот на Совјетот Живковиќ, кој криејќи го тоа од сите членови на Совјетот од името на Совјетот му напишал писмо на Прозоровски Караѓорѓе да се отстрани од врховната власт, но тоа Прозоровски мора тоа да го прави и да го чува во голема тајност додека Караѓорѓе не се симне од власта. Инаку Караѓорѓе може да го уништи Живковиќа.⁷⁶⁾

Се гледа дека Родофиникин се уплашил не само за животот на Живковиќ, туку и за својот личен живот, а тоа се потврдува со тоа, што тој го моли Прозоровски да се дозволи неговото седиште да се пренесе од Белград во Крајова, укажувајќи на три основни причини: 1. дека од Крајова повеќе би ги плашел Србите; 2. дека од Крајова тој може послободно да се објаснува и со Караѓорѓе и со Совјетот; 3. од Крајова тој може подобро да го известува Прозоровски за сè што се збиднува во Србија и оти секој старешина ќе може послободно да има контакти со нив, бидејќи тие и во Белград тоа мораат да го прават само тајно, а тој контакт е уште повеќе стезнат по предупредувањето што го добија митрополитот Леонтие и секретарот на Совјетот Живковиќ, затоа што често доаѓале во домот кај Родофиникин.

На крајот од ова писмо, Родофиникин повторно моли, некако Караѓорѓе да се доведе во Јаши, но за тоа тој да не знае, бидејќи може да помисли дека го водат заради казнување.⁷⁷⁾

Од наведеното се гледа дека Родофиникин настојувал Караѓорѓе да се симне од власта, но врховниот водач решил да истапи против Родофиникин, кое нешто и го направи, изнесувајќи нов уставен план со кој се прецизира Караѓорѓе да остане на чело на Србија. Така и дојде и до состанок и договор на старешините собрани во Топола кај Караѓорѓе кон крајот на ноември 1808 година. На тој состанок, старешините едно-

⁷⁶⁾ Исто.

⁷⁷⁾ АБЦ.

гласно го признаа Караѓорѓе за наследна врховна власт на востаничка Србија, што веќе ѝ беше познато на нашата историографија, но не ѝ беше познато дека од тој собир во Топола му е упатена молба на рускиот цар преку Родофиникин на 18 декември 1808 година Русија да го признае Караѓорѓе за владетел на Србија.⁷⁸⁾ Истата година Караѓорѓе му пиша на капетан Чардаклија и на Доситеј Обрадовиќ да бидат претпазливи во државните работи и оти не смеат да имаат никаква доверба спрема рускиот чиновник Родофиникин. Освен тоа, Караѓорѓе бара од нив редовно да го известуваат за состојбата во Србија — Белград и каков однос има владата спрема големите војводи.

Доситеј Обрадовиќ посебно го ценеше капетанот Чардаклија. Кога умре Чардаклија во 1808 година, Доситеј Обрадовиќ држеше посмртен говор на гробот на Чардаклија, во кој ги истакна неговите заслуги пред востаничка Србија. На самиот гроб на Чардаклија стоеше како надгробен наслов, кој гласи:

*Родољупцу камен сеј Серби полагајут,
Дела сего безмертием Серба увенчајут,
Серби во Росију посланику прва,
Да разори Турецка седину окова.
Петар од бил Новаковиќ родом Спировиј,
Чардаклији капетан а сенатор первиј,
Благодарној Србији радост на плач паде,
У тисјаки осем сот осмом преставилсја в Белград.⁷⁹⁾*

Од ова може да се заклучи дека во Србија во тоа време биле две личности во системот на државното уредување на востаничка Србија по Караѓорѓе: Петар Новаковиќ Чардаклија и Доситеј Обрадовиќ. Караѓорѓе само ним им ги довери државните тајни и државните работи. Во исто време, Доситеј Обрадовиќ му беше голем пријател на капетан Чардаклија. Всушност тие двајцата го застапуваа Караѓорѓе во Белград кога тој се наоѓаше надвор од Белград.

⁷⁸⁾ Исто.